

Joanna Kułakowska-Lis*

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA IM. STANISŁAWA PIGONIA W KROŚNIE

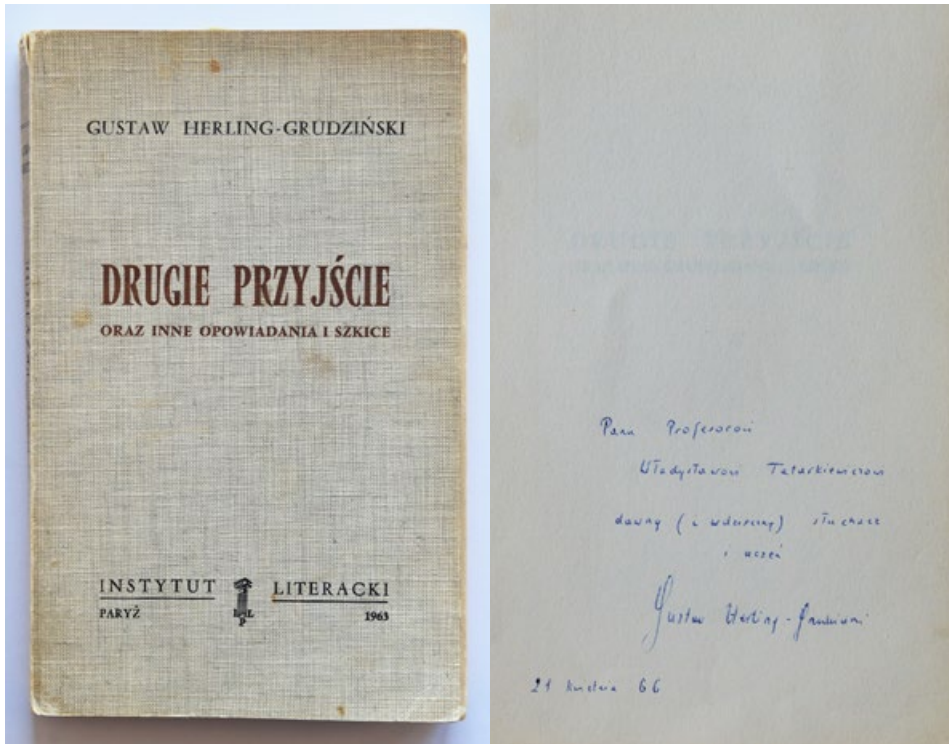
Międzynarodowa konferencja „Gustaw Herling-Grudziński. Między Wschodem a Zachodem”

W dniach 17 i 18 września 2019 roku w gmachu Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej odbyła się międzynarodowa konferencja poświęcona Gustawowi Herlingowi-Grudzińskiemu. Jeszcze przed jej rozpoczęciem, rektor PWSZ w Krośnie, prof. dr hab. Grzegorz Przebinda pisał: „Zaprosiliśmy na Podkarpacie do Krosna wybitnych uczonych z Polski i z zagranicy do rozmowy o miejscu i roli Gustawa Herlinga-Grudzińskiego w formowaniu współczesnej tożsamości europejskiej między Wschodem i Zachodem. Obecność znamienitych gości gwarantuje wysoki poziom naukowy konferencji, a zarazem wpisuje to wydarzenie w konsekwentnie realizowaną od lat przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Stanisława Pignonia w Krośnie misję stanowienia w regionie ważnego ośrodka spotkania kultur i języków Europy”. Trwające dwa dni obrady przewyższyły nawet te oczekiwania.

Spotkanie badaczy twórczości i biografii autora *Innego Świata* w Krośnie związane było z ustanowionym przez Sejm RP, z okazji 100. rocznicy urodzin pisarza, Rokiem Gustawa Herlinga Grudzińskiego. Jak się okazało, tylko Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie zorganizowała w Polsce tego typu międzynarodową konferencję poświęconą Herlingowi.

Warto też dodać, że pierwszy dzień obrad przypadł w osiemdziesiątą rocznicę napaści Związku Sowieckiego na Polskę, 17 września 1939 roku, co w przypadku poświęconego Herlingowi-Grudzińskiemu spotkania ma wręcz symboliczne znaczenie.

***Dr Joanna Kułakowska-Lis** – wykładowca Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pignonia w Krośnie, polonista, historyk literatury, zajmuje się przede wszystkim literaturą XIX wieku, edytorstwem współczesnym, retoryką; pracuje również jako redaktor.

Gustaw Herling-Grudziński, *Drugie przyjście: oraz inne opowiadania i szkice*, Instytut Literacki, Paryż 1963 z dedykacją autora. Prezentowane wydania znajdują się w zbiorach Biblioteki PWSZ w Krośnie

Do miasta nad Wisłokiem, na południe Polski, przybyli goście z odległych stron – prof. Irina Adelgejm z Moskwy, prof. Leonid Malcew z Kaliningradu, prof. Janusz Gruchała, prof. Roman Sosnowski, dr Izabela Sariusz-Skąpska i dr Jacek Hajduk z Krakowa, red. Elżbieta Sawicka z Warszawy, prof. Feliks Tomaszewski z Gdańska, prof. Tadeusz Sucharski ze Słupska, mgr Jędrzej Piekara z Lublina. Referat wygłaszał również gospodarz spotkania, prof. Grzegorz Przebinda, reprezentujący zarówno Krosno, jak i Kraków. W ostatniej chwili, z powodów osobistych, przyjazd odwołać musiał prof. Zdzisław Kudelski, jeden z najbardziej znanych badaczy twórczości Herlinga-Grudzińskiego.

Dzięki różnorodności tematów zaproponowanych przez prelegentów, odmiennym perspektywom spojrzenia na dzieła Herlinga-Grudzińskiego, a także powiązane z jego twórczością i życiem zagadnienia, jak również dzięki wprowadzeniu w przestrzeń debaty innych pisarzy i myślicieli, konferencja okazała się niezwykle ciekawym spotkaniem, okazją do wymiany poglądów, doświadczeń i idei, szeroko wykraczającym poza teksty Herlinga, dotyczącym dramatycznych doświadczeń polskiej i europejskiej historii, fenomenowi pamięci, zjawiska literatury faktu, tajemnic natury ludzkiej, i wielu innych kwestii, z kataklizmami dziejowymi i naturalnymi włącznie.

Bogactwo przemyśleń dotyczących sztuki, kultury, historii dawnej i współczesnej, literatury, podlegającym „indywidualnemu przeznaczeniu” losom ludzkim, to tylko wybrane

Prof. Grzegorz Przebinda – Rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pigonia w Krośnie, oraz uczestnicy

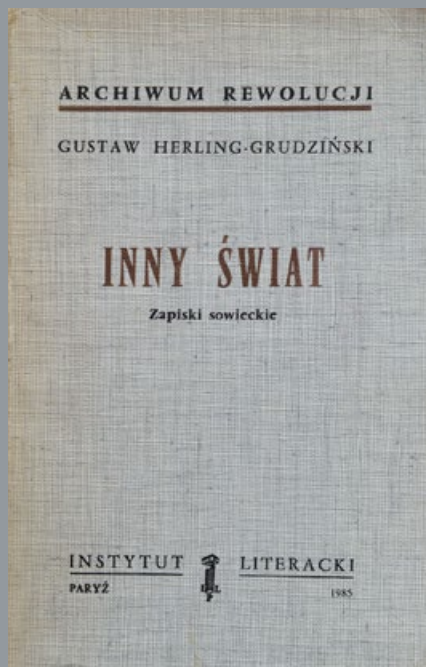
wątki pisarstwa Herlinga, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej literatury emigracyjnej, którego byt – jak pisał jeden z uczestników konferencji, prof. Leonid Malcew – „trwał w ciągłym dialogu z europejskim malarstwem, filozofią i literaturą”.

Tak się ciekawie złożyło, że większość przedstawionych na konferencji referatów ukazywała Herlinga-Grudzińskiego w relacjach ideowych lub literackich z innymi pisarzami i myślicielami, w tym szczególnie tymi, z którymi dzielił doświadczenie łagrowe i próbę opisu rzeczywistości Rosji sowieckiej.

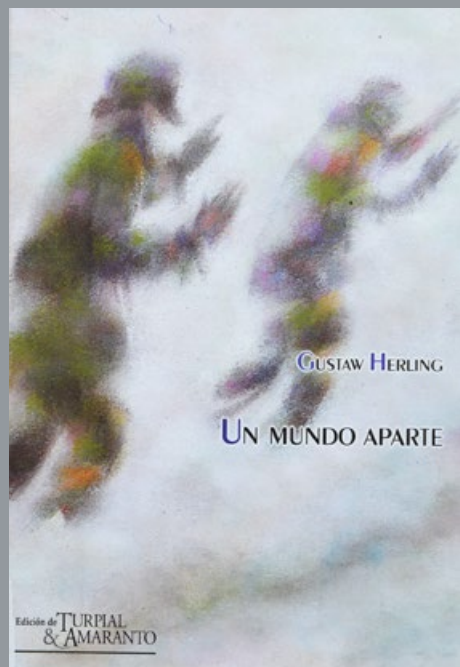
Leonid Malcew, profesor Bałtyckiego Uniwersytetu Federalnego im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie (obronił pierwszą w Rosji rozprawę doktorską o Gustawie Herlingu-Grudzińskim i jest autorem obszernych studiów poświęconych pisarzowi), wskazał na związki autora *Innego Świata* z twórczością Borysa Pasternaka, którymi mogą być refleksje na temat snu, Wenecja i jej mit kulturowy w literaturze europejskiej oraz fenomen zbiegów okoliczności, wyraźnie widoczny w fabule *Doktora Żywago*.

Profesor Grzegorz Przebinda podjął problematykę nadziei u Herlinga i Wałtama Szafamowa, przez ponad dwadzieścia lat więźnia Gułagu, którego pesymistyczne w wymowie *Opowiadania kołymskie* ukazują doświadczenie łagru jako przeżycie, któremu człowiek nie powinien być nigdy poddawany, a nadzieja jest w tej rzeczywistości czymś wręcz niebezpiecznym. W pewnej opozycji do tego obrazu pozostaje wyznaczenie Herlinga, iż on nigdy nadziei nie stracił.

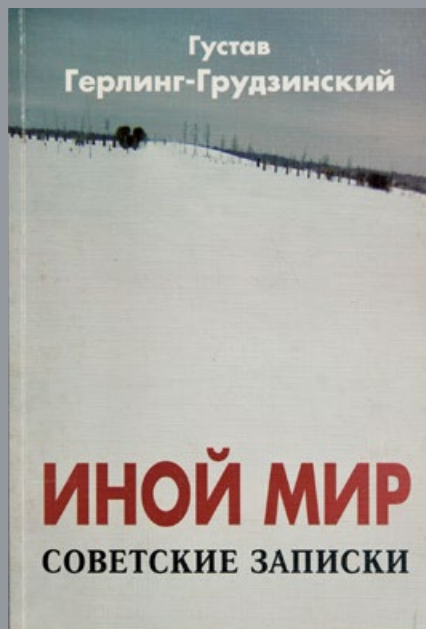
Jędrzej Piekara, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, mówił o przyjaźni Herlinga z Michailem Hellerem, rosyjskim historykiem związanym ze

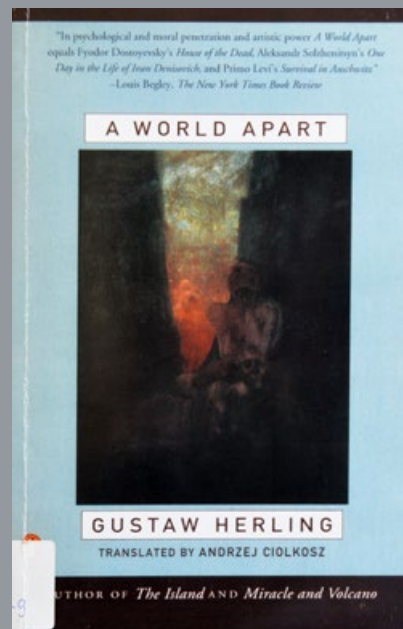
Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat: zapiski sowieckie*, Instytut Literacki, Paryż 1965

Gustaw Herling, *Un mundo aparte*, przekład na język hiszpański José Manuel Lopez Madrid 2000

Gustav Gerling-Grudzinskij, *Inoj mir: sovetskie zapiski*, przekład na język rosyjski Natalja Gorbaniewska, Sankt-Peterburg 2011

Gustaw Gerling, *A World Apart*, przekład na język angielski Andrzej Ciołkosz, New York 1996

Prof. Feliks Tomaszewski i prof. Roman Sosnowski

środowiskiem paryskiej „Kultury”, którego autor *Dziennika pisanego nocą* nazywał „wszechwiedzącym M.H.”.

Z kolei profesor Janusz Gruchała, wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego, przedstawiając nieznaną maszynopis Herlinga-Grudzińskiego, opowiedział bardzo ciekawą historię powstania wstępu do wydanych pod pseudonimem Korab opowiadań Józefa Hena i trudnej współpracy Herlinga z Szymonem Laksem, kompozytorem, pianistą, ale też pisarzem i tłumaczem.

W wystąpieniach i dyskusji szczególnie silnie wybrzmiewały związki Herlinga z literaturą rosyjską, deklarowany przez samego pisarza podziw dla Dostojewskiego, którego *Wspomnienia z domu umarłych* czytał w łagrze, dla Tolstoja, Czechowa, Sołżenicyna, Bułhakowa, Achmatowej, Izaaka Babla, Mandelsztama i jego żony.

Doskonałym uzupełnieniem dla tych wątków stał się też referat profesora Feliksa Tomaszewskiego z Uniwersytetu Gdańskiego, który, analizując numery „Wiadomości Literackich” z 1932 roku, wskazywał na potencjalne źródła wczesnego zainteresowania Rosją u Herlinga, którymi mogły być choćby relacje z podróży Antoniego Słonimskiego.

Dwa wystąpienia – profesora Romana Sosnowskiego i Elżbiety Sawickiej – miały charakter wspomnieniowy i wносиły wiele interesujących aspektów do biografii pisarza.

Profesor Sosnowski, językoznawca i italianista, związany z Uniwersytetem Jagiellońskim, opowiadał o swoim spotkaniu przed laty z Gustawem Herlingiem-Grudzińskim, którego miał szczęście poznać jeszcze jako student, dzięki łacinie i wspólnym włoskim znajomym. Tym, co szczególnie uderzyło go podczas rozmowy w neapolitańskim mieszkaniu, było obecne u Herlinga poczucie niedoceny i niezrozumienia

Red. Elżbieta Sawicka i prof. Tadeusz Sucharski

Prof. Janusz Gruchała i prof. Leonid Malcew

Prof. Irina Adelgejm

we Włoszech. Istotnie, polski pisarz, związany z konserwatywnym kręgiem teścia, Benedetto Crocego, nie był dobrze przyjmowany przez dominujące przez wiele lat środowiska lewicowe, długo nie przyjmujące krytyki wobec Związku Sowieckiego.

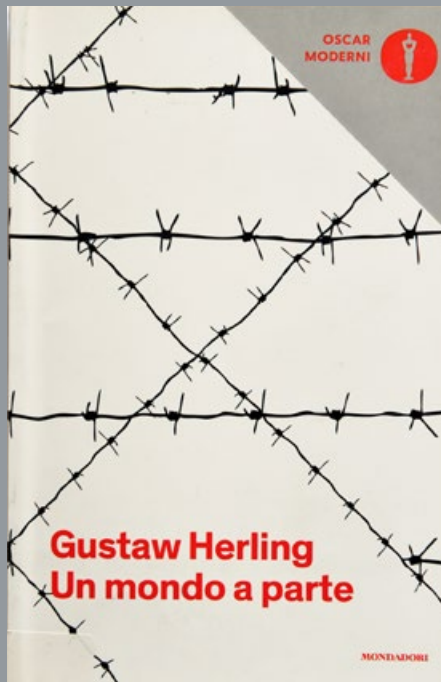
Z kolei Elżbieta Sawicka, współpracująca z „Rzeczpospolitą”, szefowa Działu Kultury, redaktor dodatków „Plus Minus” i „Rzecz o Książkach”, podzieliła się z nami refleksjami o „przejściu” Herlinga-Grudzińskiego do „Plusa Minusa” po konflikcie z Giedroyciem i rozstaniu z paryską „Kulturą” – a stało się to po blisko pięćdziesięcioletniej współpracy. Od marca 1996 roku *Dziennik pisany nocą* i inne teksty Herlinga ukazywały się właśnie na łamach „Plusa Minusa”, a redaktor Sawicka zyskała okazję do rozmów, wywiadów i spotkań z ich autorem. Szczególnie ciekawe okazały się mało znane anegdoty z pobytów Herlinga w Polsce, gdzie był już wówczas przyjmowany z wszelkimi honorami i fetowany w najrozmaitszy sposób, czy też o wizytach Elżbiety Sawickiej w Neapolu.

Z wystąpienia tego wyłaniał się bliski i autentyczny portret pisarza, mimo sukcesów, które w końcu nadeszły, naznaczony pesymizmem i smutkiem, a także w pewnym stopniu poczuciem literackiego niespełnienia.

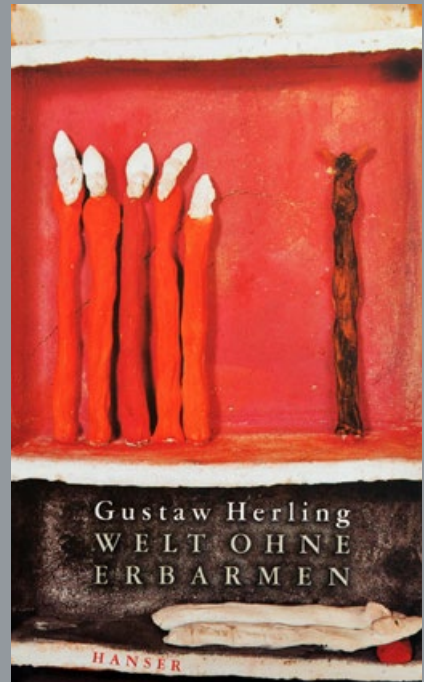
Egzystencjalny cień, wywołany stałym zagrożeniem wymykającym się ludzkiemu pojmowaniu, dostrzegła też w twórczości Herlinga Irina Adelgejm, polonistka, pracownik Instytutu Słowianoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk, wskazując obecny w jego dziełach motyw *terremoto*, czyli trzęsienia ziemi, jawiącego się jako ślepa i obojętna wobec ludzkiego cierpienia siła, generująca doświadczenie niemożliwe do opisanie.

Wśród dzieł Gustawa Herlinga-Grudzińskiego

Gustaw Herling, *Un mondo a parte* : con un dossier di testi e documenti dall'archivio di Gustaw Herling, przekład na język włoski Gaspare Magi, Milano 2017

Gustaw Herling, *Welt ohne Erbarmen*, przekład na język niemiecki Nina Kozłowski, München 2000

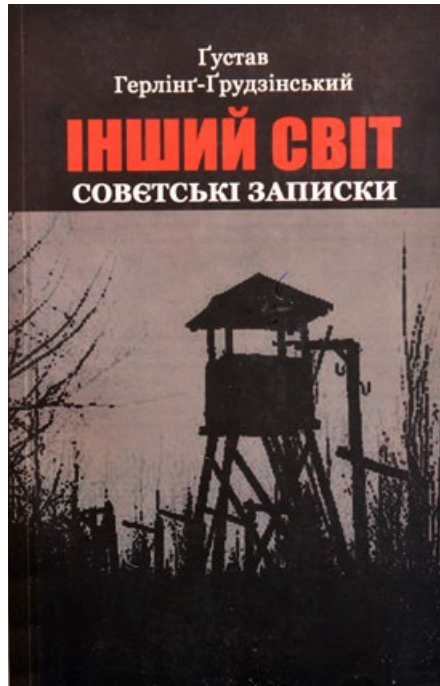

Dr Izabela Sariusz-Skąpska

W pamięci uczestników konferencji na długo pozostanie na pewno wystąpienie dr Izabeli Sariusz-Skąpskiej, prezesa Federacji Rodzin Katyńskich, która – dość nieoczekiwanie – rozpoczęła od krytyki Herlinga. Jak się jednak okazało, krytyka ta dotyczyła przede wszystkim recepcji *Innego Świata*, postrzeganego przez wielu jako podstawowe źródło wiedzy o łagrach i sowieckim systemie terroru. Podkreślając, iż dzieło Herlinga jest jednak przetworzonym w sposób literacki obrazem, Izabela Sariusz-Skąpska zderzyła je z zapiskami, ofiar Katynia. Przejmujący autentyzm tych notatek, ilustrowany fotografiami zamordowanych oficerów i urzędników II RP, łącznie z kilkoma zdaniem skreślonymi w dniu egzekucji, nie mógł pozostawić nikogo obojętnym, podobnie jak obraz katyńskiej nekropolii i objaśnienie jej projektu ideowego, pełnego głębokich znaczeń i treści.

Do doskonałym wstępem do tego bogato ilustrowanego materiałem fotograficznym wystąpienia był referat profesora Tadeusza Sucharskiego z Akademii Pomorskiej w Słupsku, który przedstawił inne książki podejmujące tematykę łagrową i doświadczenie sowieckiego terroru, zestawiając je z *Innym Światem* i ukazując pewne podobieństwa, oraz – dominujące jednak – różnice. Wśród wspominanych autorów znaleźli się, co oczywiste, m.in. Józef Czapski, Beata Obertyńska, Barbara Skarga, Jerzy Gliksman, profesor Sucharski skupił się jednak na tekstach wcześniejszych, zwracając uwagę, iż już od lat dwudziestych XX wieku pojawiają się zapiski i wspomnienia, których celem było ukazanie świata, czym był sowiecki totalitaryzm.

Z wypowiedzi prelegentów, z dyskusji, również tych w kuluarach, wyłaniały się kolejne tematy, wzbogacające obraz twórczości Herlinga-Grudzińskiego, ukazujące sylwetkę pisarza w nowym świetle, niekiedy nieoczekiwanym i zaskakującym.

Gustav Gerling-Grudzinskiy, *Inšij svit: sovets'ki zapiski*, przekład na język ukraiński Olesâ Gerasima, Czernivci 2010

Zaplanowany tom pokonferencyjny, który będzie przygotowany w serii „Bibliotheca Pigioniana”, zapewne jeszcze tę perspektywę poszerzy.

Sprawozdanie to można zakończyć słowami dr Jacka Hajduka, który bardzo interesująco mówił o Herlingowskim dzienniku z podróży do Birmy (czy też, jak chciał pisarz, Burmy; dziś w zasadzie należałoby napisać Mjanmy): „Gustaw Herling-Grudziński jest jednym z najpłodniejszych twórców polskich swoich czasów, a owa płodność talentu nie ma sobie równych, jeśli idzie o ludzki, moralny wymiar pisarskiego przedsięwzięcia. Sile jego pióra zawdzięczamy wielowymiarowy i wielopoziomowy, wyrazisty i zniuansowany obraz człowieka »wieku ideologii«”.

Konferencji towarzyszyła, przygotowana przez Bibliotekę PWSZ, wystawa polskich i obcojęzycznych edycji książek Samotnika z Neapolu. Wydarzenie patronatem swym objęli: Wiceprezes Rady Ministrów, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego Jarosław Gowin, Sekretarz Generalny Polskiego Komitetu do spraw UNESCO Sławomir Ratajski, Marszałek Województwa Podkarpackiego Władysław Ortyl oraz Podkarpacki Kurator Oświaty Małgorzata Rauch.